

47

PRIMAVERA-ESTIU 2025



CONVERSA

JORDI PUJOL
COFAN
EL CORRECTOR
DE JOSEP PLA

PRIMERS RELLEUS

DAVID PUJOL
FABRELLES

ENTITAT

CORAL SANTA
CECÍLIA

ENTREVISTA

FERRAN GISPERT

RETRAT DE FAMÍLIA

ELS RASET,
DE VIDRERES

PERFILS

DOLORS SUREDA
MARIA TERESA
MULÀ
MERCÈ VERT
QUIM ROVIRA

PATRIMONI

MOLINS DEL
BAIX TER
EL RÀFEC
DE CAL NINO
DE LLAMBILLES
ELS PLANTATGES
CIM-I-TOMBA
A TOSSA

INDRET

ULLÀ

A PEU

PER FONTETA
DE CELRÀ
A SANT MIQUEL

gavarres

DOSSIER

CÀMPINGS I CAMPISTES

59 PÀGINES EN QUÈ PARLEM D'UNA
PRÀCTICA CADA COP MÉS CONSOLIDADA
QUE VA MÉS ENLLÀ DE LA VINCULACIÓ
AMB EL TURISME DE MASSES I ES BASA
EN EL CONTACTE AMB LA NATURA



PVP 12€



GAVARRES • ARDENYA • MUNTANYES DE BEGUR • BAIX TER • MONTGRÍ

Ajudant els ajuntaments, la Diputació us ajuda en el vostre dia a dia.



Impuls de la transició energètica, la prevenció d'incendis forestals,
la conservació i la millora del patrimoni natural, l'educació ambiental
i la implementació dels objectius de l'Agenda 2030 (ODS)

Què és la Diputació?

La Diputació té competències per al govern i l'administració de la província. Els seus diputats són escollits a partir de les eleccions municipals.

Què fa?

Dona suport tècnic i econòmic als 221 ajuntaments, proveeix de serveis els municipis més petits i els proporciona fons estatals per a infraestructures, cultura o altres necessitats.

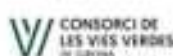
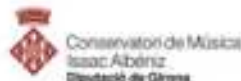


Com es finança?

Més del 90 % del pressupost de la Diputació per al 2025 prové de transferències estatals, fruit dels impostos liquidats per la ciutadania.

És transparent?

Per quart any consecutiu, la Diputació de Girona ha estat reconeguda per les entitats avaluadores, en haver acreditat la pràctica totalitat dels indicadors establerts.



Diputació de Girona Al costat dels ajuntaments, al vostre costat

DIRECTOR >
Josep Pastells
josep@grupgavarres.cat

COORDINACIÓ >
Jordi Nierga (Continguts)
Eloi Madrià (Patrimoni)

DIRECCIÓ D'ART I MAQUETACIÓ >
Jon Gieré i Gerard Arderius
gavarres@grupgavarres.cat

COL·LABORADORS >
Gerard Bagué
Pitu Basart
Jordi Bohigas
Lurdes Boix Llonch
Teresa Bonal
Jordi Bonet-Coll
Josep Burset
Roser Carles
Rafel Casas
Josep Clara
Paco Dalmau
Jordi Dausà
Josep M. Fusté
Xavier Gabarró Vall
Salvador García-Arbós
Clara Julià
Joan Llinàs Pol
Albert López-Tauler
Elvis Mallorquí
Marc Martínez Comas
Rosa Matesanz
David Moré
Anna M. Oliva
Nuno Perestrelo
Anna Pi Vilà
Joan Pinsach
Àngel del Pozo
Adrià Pujol Cruells
David Pujol
Cristina Quesada
Susanna Quintana
Jaume Ramot
Enric Ramonet
Esther Reig
Laura Reixach
Aniol Resclosa i Planes
Teia Romaguera
Nuri Sàbat
Xon Sàbat
Dani Sabater
Miracle Sala
Marc Salgas
Guillem Saló
Josep M. Sansalvador
Carles Serra
Narcís Subirana
Núria Terris
Salvador Vega
Joan Ventura Bragulat
Dolors Vidal
Josep Vilallonga
Albert Vilàr Massó
Xavier Viñas
Alexandre Weltz Gispert
Sílvia Yxart

EDICIÓ DE TEXTOS >
Carme Xifre

IMPRESSIÓ > Rotimpres
DISTRIBUCIÓ > GLV
DIPÒSIT LEGAL > GI-889-2002
ISSN > 2013-3650

eg

EDITORIAL GAVARRES

Germà Agustí, 1
17244 Cassà de la Selva
Telèfon 972 46 29 29
www.grupgavarres.cat

DIRECCIÓ EDITORIAL >
Àngel Madrià
angel@grupgavarres.cat

COMUNICACIÓ >
Jordi Nierga
comunicacio@grupgavarres.cat

ADMINISTRACIÓ I SUBSCRIPCIONS >
Sònia Renau i Lía Pou
gestio@grupgavarres.cat

PUBLICACIÓ ASSOCIADA A >

appec
editors de revistes i digitals

PREMIS >
> Premis APPEC
'Millor Editorial en Català 2008'
> Premis Fundació Valvi
'Joaquim Codina i Vinyes 2011'
> Premis ADAC 'Millor empresa 2020'
> Premi Nacional de Comunicació de Proximitat 2023



Adreueu-vos a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics) si necessiteu reproduir algun fragment d'aquesta obra, o si desitgeu utilitzar-la per elaborar resums de premsa (www.cedro.org; 91 702 19 70 / 93 272 04 47).



FOTO DE PORTADA REALITZADA AMB MATERIAL CEDIT PER NÚRIA TERRIS, CATALINA VIDAL I SIXT VIÑAS. AUTOR: GERARD ARDERIUS.

SUMARI

4-5 PRIMERS RELLEUS

Les Gavarres en cinc postals

DAVID PUJOL I FABRELLES (TEXT) // ÀNGEL DEL POZO (IL·LUSTRACIÓ)

6-13 ACTUALITAT

ENTITAT / ENTREVISTA / REPORTATGE / PUBLICACIONS

14-19 CONVERSA

Jordi Pujol Cofan

JOSEP PASTELLS (TEXT) // JOSEP BURSET (FOTOGRAFIA)

20-25 RETRAT DE FAMÍLIA

Els Raset, de Vidreres

JOAN PINSACH (TEXT I FOTOGRAFIA)

26-33 PERFILS

Dolors Sureda / Maria Teresa Mulà Joaquim Rovira / Mercè Vert

MIRACLE SALA / LAURA REIXACH / JORDI BONET-COLL / XON SÀBAT I ROSER CARLES (TEXT)
JOSEP BURSET / NUNO PERESTRELO / ROSER CARLES (FOTOGRAFIA)

35-93 DOSSIER

Càmpings i campistes

JOSEP PASTELLS (COORDINACIÓ)

97-115 PATRIMONI

ARQUEOLOGIA / ANTROPOLOGIA / HISTÒRIA / ART / GASTRONOMIA VELLES BOTIGUES / FAUNA / FLORA / PLANTES I REMEIS

116-119 INDRET

Ullà

GERARD BAGUÉ (TEXT) // JOSEP BURSET (FOTOGRAFIA)

120-123 UNA MIRADA EN EL PAISATGE

Diferència i repetició

ADRIÀ PUJOL CRUELLS (TEXT) // JOSEP VILALLONGA (FOTOGRAFIA)

124-127 A PEU

A la recerca dels forns de calç

DANI SABATER (TEXT I FOTOGRAFIA)

Entre boscos d'escultures i mines

TEIA ROMAGUERA (TEXT I FOTOGRAFIA)



conversa

AMB EL CORRECTOR DE JOSEP PLA > NASCUT A PALAFRUGELL EL 10 DE JULIOL DE 1933, ENS REP A CASA SEVA, AL CARRER PI I MARGALL, TRES HORES ABANS DE DINAR A L'ATENEU. LÚCID, DIRECTE I ELEGANT, SALPEBRA LA CONVERSA AMB REFERÈNCIES LITERÀRIES I AMB MÚLTIPLES ANÈCDOTES DE CONVILATANS. EMPLEAT DE LA CAIXA DURANT MÉS DE QUARANTA ANYS, TAMBÉ HA SIGUT PROFESSOR DE LLENGUA CATALANA, HA DIRIGIT LA 'REVISTA DE PALAFRUGELL' I HA TRADUÏT OBRES TEATRALS DE SHAKESPEARE, GOMBROWICZ, AUDIBERTI, YOURCENAR, GENET, SARTRE, GHELDERODE I RATTIGAN. TÉ DOS FILLS: L'ADRIÀ, ANTROPÒLEG, ESCRIPTOR I TRADUCTOR, I LA SABINA, TRADUCTORA AUDIOVISUAL DE DOCUMENTALS, CURTMETRATGES I LLARGMETRATGES.

JOSEP PASTELLS > TEXT

JOSEP BURSET > FOTOGRAFIA

Jordi Pujol

—Els vostres pares eren empordanesos.

—«Sí. El pare, Miquel Pujol Lloset, era de Casavells, i la mare, Enriqueta Cofan Nicolau, de Palafrugell. Els avantpassats del pare eren pagesos. Una vegada, el seu pare, amb l'ajut d'un perpal, va deixar una pedra immensa a la via del tren perquè descarrilés. Per sort, el maquinista va veure la pedra a temps. I pel que fa a la mare, ara em ve al cap que a Nova York hi viuen dos Cofan. Però bé, això no té cap importància.»

—Quan hem arribat a casa vostra llegíeu la Bíblia en llatí.

—«Com que ja en sabem l'argument, va molt bé per fer pràctiques. També la tinc en italià. El català el vaig aprendre a l'escola, però només entre els tres anys i els cinc i mig, perquè en acabar la guerra ens vam haver d'exiliar a França. El meu oncle, Tomàs Girbal, jutge de pau, tenia una escola; i una cosina meva que estudiava magisteri, la Neus, em va ensenyar

les primeres lletres. Recordo sobretot un llibre de dibuixos: *Pedagog, l'ase savi*. Però quan vaig aprendre de debò el català va ser estudiant el diccionari de Pompeu Fabra, que la meva tia va poder salvar miraculosament quan la Falange va anar a buidar la casa. En tornar de França el vaig llegir quatre o cinc vegades. Després he llegit de tot i en tantes llengües com he pogut: anglès, italià, francès, gallec-portuguès i diferents variants de la llengua d'oc.»

—Quins records en teniu, de la Guerra Civil?

—«Ens va destruir la família. Fa poc llegia per tercera vegada *Anna Karènina*, de Tolstoi. Al principi diu una cosa així com: Totes les famílies benestants s'assemblen, cada família dissortada ho és a la seva manera. Però quan va començar la guerra jo només tenia tres anys, i a aquella edat encara no te n'adones bé, de la situació. Jugàvem a avarar l'estel, per

JOSEP PASTELLS. La Creueta, 1966. Periodista i escriptor

JOSEP BURSET. Juià, 1963. Fotògraf

retrat de família

ELS RASET, DE VIDRERES > ENTRE ELS CARRERS DE QUIRZE JORDÀ I DE BARCELONA, A VIDRERES, HI HEM TROBAT TRES LLARS D'UNA FAMÍLIA PAGESA QUE COMPARTEIX SENTIMENT DE PROXIMITAT I VALORS HERETATS. HEM PARLAT AMB L'AVI JOSEP, EN PERE I EN FRANCESC, QUE CADA DIA VAN A TREBALLAR A LA GRANJA QUE TENEN AL COSTAT DEL QUE HAVIA ESTAT L'ANTIGA CASA PAIRAL; AMB L'ANNA TAULÉ I L'ANNA BAYÓ; AMB EN ROGER I LA NATÀLIA. I HEM VIST LES PRIMERES PASSES DE L'AINA. TRES GENERACIONS QUE TAMBÉ ENS HAN MOSTRAT LA PROFUNDA EMPREMTA QUE ELS HA DEIXAT L'ÀVIA TERESA.

JOAN PINSACH > TEXT I FOTOGRAFIA

Pagesos per vocació que viuen a vila

Trobo en Josep Raset Valentí (Vidreres, 1942) acabant de netejar el petit corral on tanca unes poques ovelles i xais petits. Hi escampa la palla i escombra amb cura tot el voltant. Som a dins d'un pati molt gran que conforma un espai comú de tres llars familiars de Vidreres. Em saluda amb un somriure, prudent i tímid alhora, i m'acompanya cap al fons del pati per entrar a la casa original de la família, on ara viu sol, que va adquirir el seu pare fa més de 70 anys. Som a mitjan mes de març i fa dies que plou de forma persistent al país.

De can Raset a can Sensegec i a una casa *enruïnada*. La casa és ara un conjunt d'estances molt reformades des de

fa uns anys, algunes de les quals ocupen les antigues corts de les vaques i altres dependències destinades a la feina de pagès. M'explica en Josep que el seu pare, Pere Raset Jovanet (Vidreres, 1911-2001), va néixer a can Raset, la casa pairal, a prop del mas Flassià, a la banda sud-oest del municipi, però que en va marxar quan es va casar. «No es va entendre amb el seu pare, l'avi Isidro –diu mirant-me fixament–, i el pare i la mare se'n van anar de masovers a can Sensegec, un mas veí». La mare, Mercè Valentí Martí (Caldes de Malavella, 1911-2011), havia viscut primer a Romanyà i després a can Miquel Ferrer, un mas a prop de la Torre de Carte-

llà, al límit amb el terme de Maçanet. «El pare durant la guerra es va amagar al mas Llop, de Santa Seculina, per no anar al front. I un cop a la setmana, de nit, baixava a buscar tiberi a casa del que havia de ser el seu sogre, que era un home molt valent i trempat». A can Sensegec, doncs, hi van néixer en Josep i els seus dos germans, en Francisco i en Joan. «Hi vam viure fins que el pare va comprar aquesta casa on som, que des de molt abans en deien a can Caguetes i estava molt *enruïnada*, per divuit-cents duros», explica rient. En aquell moment, en Josep tenia uns 10 anys i anava a l'escola a Vidreres, que va deixar quan en va tenir 14 per ajudar el pare. A

JOAN PINSACH. Llagostera, 1958. Professor d'ensenyament secundari



can Raset, per tant, s'hi van quedar els seus avis, Isidre i Teresa, i un únic germà del pare, l'oncle Juanito, que quan es va casar també va anar a viure a vila. I ens diu també en Josep que mai va dubtar de fer de pagès. «El pare ja em va anar encaminant. Jo havia *treballat* la terra amb una vaca i un burro amb el jou, eh! —exclama—. Després van venir els matxos, i el 1963 el primer dels tres tractors Lanz, que encara guardem». Amb el pare van anar comprant més terra i també treballaven les 15 hectàrees de can Raset. I a poc a poc van anar ampliant el nombre de vaques, que va passar de les 3 o 4 inicials a més de 20 cap al final. La vida i el temps s'anaven desplegant amb tota la

seva amplitud. En Josep, que havia fet la mili voluntari a Girona —com molts joves pagesos, per poder seguir ajudant a casa—, es va casar quan tenia 30 anys amb la Teresa Miquela Valentí (Vidrerres, 1944-2024) i van néixer els seus dos fills, en Pere (Vidrerres, 1973) i en Francesc (Vidrerres, 1978). Així, en aquesta petita casa de pagès del poble, durant uns anys hi van viure quatre generacions, perquè van acollir la seva àvia, Teresa, després de la mort de l'Isidre; a part, sempre s'hi va estar en Joan, el seu germà solter, fins que va morir.

Retorn a l'origen. Els avis es van anar fent grans i els nets creixien amb em-

penta. Progressivament i de forma natural s'anaven produint els relleus generacionals. «El pare m'ho va anar deixant tot a mi i va donar coll quan vam traslladar-nos a la granja», explica en Josep. I és que a mitjan anys 90 del segle passat, la família es va plantejar fer el gran canvi. En Pere i en Francesc, molt joves, ja havien decidit que volien ser pagesos i feia temps que seguien i aprenien el tarannà del pare. «Ells van ser els que van *apretar* per marxar d'aquí i aixecar la granja nova a can Raset. O això o plegar, perquè aquí ja no hi cabien més vaques de la vintena que teníem». Diu que en gran part la van construir ells mateixos i sense recórrer a préstecs, al costat de

D'esquerra a dreta, l'Anna Bayó i en Francesc amb l'Aina, en Josep, en Roger, l'Anna Taulé, en Pere i la Natàlia, davant de la granja construïda al costat de l'antic mas Raset.



14è Premi de Recerca Local

Jordi Comas

2025

*Biblioteca Mercè Rodoreda
Castell d'Aro · Platja d'Aro · S'Agaró*

Projecte inèdit d'investigació sobre el municipi
Participació individual o col·lectiva

Dotació: 4.500 euros

Termini: 5 de setembre de 2025

BIBLIOTECA
Mercè Rodoreda

 **Biblioteques
Públiques
de Catalunya**

DOSSIER

CÀMPINGS I CAMPISTES

JOSEP PASTELLS > COORDINACIÓ

Viure a l'aire lliure	36	JOSEP PASTELLS [La Creueta, 1966. Periodista i escriptor]
Des de temps ancestrals	38	DOLORS VIDAL [Salt, 1956. Historiadora de l'art]
Campaments al 1808 i 1809	41	JORDI BOHIGAS [Girona, 1978. Historiador i professor d'institut]
Anar a fer tenda	42	LURDES BOIX LLONCH [L'Escala, 1957. Historiadora i arxivera]
Els pioners de la Fosca	44	ALEXANDRE WELTZ-GISPERS [Sant Hilari Sacalm, 1980. Antropòleg]
El més antic de l'Estat en actiu	46	ALBERT VILAR MASSÓ [Calonge, 1961. Historiador i periodista]
Cala Gogo, el primer de luxe	47	ALBERT VILAR MASSÓ
La primera guia internacional	48	GUILLEM SALÓ [Girona, 1980. Periodista]
Experiència fallida a la Devesa	49	JOSEP PASTELLS
El primer càmping nudista	50	RAFEL CASAS [Palamós, 1970. Escriptor i editor]
A Montnegre, pioners del naturisme	52	CARLES SERRA [Quart, 1972. Filòleg]
Can Toni Manescal	54	SUSANNA QUINTANA PUJOL [Fornells de la Selva, 1966. Periodista]
Amb arrels agrícoles	56	ANNA PI VILÀ [Vilopriu, 1985. Historiadora]
Campi qui pugui	58	TERESA BONAL [Palafrugell, 1959. Filòloga]. NURI SÀBAT [Palafrugell, 1959. Filòloga]
A les portes de Girona	61	ELVIS MALLORQUÍ [Riudellots, 1971. Historiador]
A Benaula, el precursor efímer	62	MARC MARTÍNEZ COMAS [Caldes de Malavella, 1977. Ambientòleg i investigador local]
De les vinyes verdes al 'glàmping'	64	GUILLEM SALÓ
Valldaro i Riembau, al Ridaura	66	ALBERT LÓPEZ-TAULER [Castell d'Aro, 1980. Llicenciat en Història i Geografia]
Mas Sant Josep a Santa Cristina	68	ALBERT LÓPEZ-TAULER
Al pendent de la muntanya	69	ALBERT LÓPEZ-TAULER
Dues vides del puig de Sant Pol	70	JOSEP M. SANSALVADOR [Girona, 1965. Divulgador local]
El Cala Llevadó de Tossa	72	DAVID MORÉ AGUIRRE [Tossa de Mar, 1974. Historiador i arxiver]
Un paradís natural a Begur	74	ESTHER REIG DEL CAMPO [Girona, 1968. Informadora turística]
El lloc dels records	76	ENRIC RAMIONET [Llagostera, 1958. Articulista d'El Punt]
L'auge del campisme a Torroella	78	SÍLVIA YXART [Barcelona, 1980. Periodista]
Entre el mar i la vila medieval	82	NARCÍS SUBIRANA FELIU [Pals, 1956. Historiador local]
De les rulots a les autocaravanes	84	CARLES SERRA
Més de 40 anys fent acampada	86	MARC SALGAS [Cassà de la Selva, 1977. Periodista]
La Colla Excursionista Cassanenca	89	JORDI DAUSÀ MASCORT [Cassà de la Selva, 1977. Mestre i escriptor]
L'avi Calixto, alcalde de la Conca	90	PITU BASART [Cassà de la Selva, 1960. Filòleg]
Càmping ciutat i botifarra negra	92	ADRIÀ PUJOL CRUELLES [Begur 1974. Antropòleg i escriptor]

PERFILS

Eduard Herrero / Josep Poch / Anna Jordà

[PÀGINES 53 / 77 / 88]

JOSEP PASTELLS / JOAN VENTURA / GUILLEM SALÓ



Viure a l'aire lliure

Josep Pastells > TEXT

El verb acampar, íntimament vinculat a la paraula camp, expressa l'acció d'instal·lar-se en un lloc a l'aire lliure per viure-hi temporalment. I el mot càmping, un anglicisme universal, no requereix gaires explicacions: avui tothom el relaciona amb l'oci i el turisme, amb l'allotjament en tendes, caravanes i bungalows. La connexió amb la natura és un element essencial d'una activitat que permet abandonar momentàniament la vida quotidiana per fruir del no ser a casa, d'una aventura en què el paisatge esdevé protagonista i l'atzar s'imposa a la rutina.

Aquest dossier l'encapçala un article en què la Dolors Vidal contextualitza l'origen i evolució de l'acampada a les Gavarres, una de les zones més rellevants de Catalunya en l'oferta i demanda d'una pràctica que va néixer a mitjan del XX, coincidint amb la irrupció del turisme de masses, i ha evolucionat cap a opcions més diversificades. Per sort, les acampades actuals no tenen res a veure amb les descrites per l'Elvis Mallorquí i en Jordi Bohigas, que recorden dos dels setges patits per Girona: el de l'estiu del 1285, protagonitzat per un grandios exèrcit francès, i el que entre juny i desembre del 1809, instigat per Napoleó, va dur a les portes de la ciutat tropes italianes, franceses i alemanyes.

Molt diferent, però tampoc relacionat amb el vessant lúdic o turístic de la qüestió, és l'anar a fer tenda evocat per la Lurdes Boix:

Tenda de campanya.
FOTO: Gerard Arderius.



a les primeres dècades del segle passat, algunes famílies de l'Escala mantenien el costum de desplaçar-se en barca per les cales de la Costa Brava i passar-hi l'estiu pescant i venent el peix a les llotges properes.

Els primers càmpings organitzats van néixer al litoral gironí als anys 50. Els germans Jaume i Joan Farré van impulsar al 1953 a la Fosca, a Palamós, el que es considera el primer càmping d'Espanya, obert al llarg de cinc dècades. Ho explica l'Alexandre Weltz, qui assenyala que l'establiment s'emplaçava en uns terrenys coneguts com la pineda d'en Crispí, en un promontori que hi ha just davant de la Roca Fosca. Malgrat que generalment se li atribueix la condició de càmping pioner, la historiografia sobre aquest tema encara és poc sòlida i hi ha uns quants establiments espanyols que s'autoproclamen els primers. Però ben a prop de les Gavarres, a Caldes de Malavella, en Marc Martínez ha descobert que la família Guilayn va crear el 1952, també en una pineda, el primer càmping legalitzat a tot l'Estat, el Benaula. Tenia la matrícula GE-1 i és força desconegut perquè només va funcionar durant quatre anys.

En qualsevol cas, subratlla l'Albert Vilar, el més antic encara en actiu és el Costa Brava de Calonge i Sant Antoni, que com els dos esmentats anteriorment s'emplaça en una pineda. Va obrir el 1953 i des del 1973 el gesti-



ona la família Colomer-Herranz. L'Albert Vilar també dedica una peça al Cala Gogo de Calonge, el primer de luxe de tot l'Estat. I en Guillem Saló ens parla dels tres càmpings més històrics de Palamós –el Palamós, l'Internacional i el Castell– i de la primera guia internacional d'aquest tipus d'establiments, concebuda a Tossa de Mar i publicada el 1965. Un altre precursor, en aquest cas dels càmpings nudistes a la Costa Brava, va ser el Relax-Nat de Mont-ras, obert fa 43 anys pels germans Roqué, apunta en Rafel Casas. De fet, però, va ser el segon de les comarques gironines, perquè el 1980 ja se n'havia creat un de naturista, que va tancar al tombant de segle, a la finca de can Valls de Montnegre, remarca en Carles Serra, que a més ens il·lustra sobre l'evolució del negoci de caravanes i autocaravanes de la família Meléndez, situat a Quart. També lluny del litoral, en Jordi Dausà relata com funcionaven els campaments de la Colla Excursionista de Cassà; la Susanna Quintana ressegueix la història singular de Can Toni Manescal, un càmping de Fornells de la Selva que va funcionar fins al 2020, i l'Anna Pi ens presenta el càmping rural Montori, emplaçat a Ultramort.

Per la seva banda, la Teresa Bonal i la Núria Sàbat conversen amb la Joana Vilahur, filla dels fundadors del Kim's de Llafranc, primer anomenat Font d'en Xeco, i l'Albert López Tauler ens parla del Mas Sant

Josep de Santa Cristina i del Castell d'Aro, el Valldaro i el Riembau. Força a prop d'allà, a Llagostera, l'Enric Ramionet se centra en el càmping Ridaura, mentre que en Joan Ventura ha escrit un perfil d'en Josep Poch, «el petit batlle dels càmpings». La relació d'establiments inclosos al dossier la completen en Josep Maria Sansalvador –ens presenta el càmping Sant Pol–, en David Moré –destaca que el Cala Llevadó de Tossa és un referent mediambiental a nivell europeu–, l'Esther Reig –ens descriu el càmping Begur–, la Sílvia Yxart –exposa el creixement del campisme a Torroella de Montgrí i l'Estartit– i en Narcís Subirana, que fa referència als cinc establiments de Pals on es pot practicar l'acampada: Interpals, Neptuno, Cypsela, Playa Brava i Mas Patoxas.

Així mateix, en Marc Salgas ha entrevistat la Juanita Pagès i en Ramon Rabassedas, un matrimoni de Cassà que va anar de càmping més de 40 anys, i en Pitu Basart ha parlat amb dos nets i dos veïns que fan memòria d'en Calixto Baquero, fuster cassanenc i pioner de l'acampada lliure a la costa del Baix Empordà. El retrat dels campistes el completa en Guillem Saló amb una família de la Canya que des de fa quatre generacions acampa a Palamós. Finalment, l'Adrià Pujol analitza el funcionament del càmping ciutat, el que ell anomena «el càmping gros» 🏡

Banyistes a la piscina del càmping Cala Gogo, a Calonge.

Any 1967 // FOTO: Pablo García Cortés –Pablito–.

PROCEDÈNCIA: Ajuntament de Girona. CRDI.



Anar a fer tenda

ELS PESCADORS ESCALENCES ANOMENAVEN AIXÍ LES ACAMPADES ESTIVALS A LA COSTA BRAVA PER PESCAR-HI I VENDRE EL PEIX DIRECTAMENT O A LES LLOTGES PROPERES

Lurdes Boix Llonch > TEXT

Abans del turisme massiu, Josep Pla va descriure els pescadors que anaven a fer tenda a les cales de la Costa Brava: «Algunes famílies de l'Escala tingueren el costum d'agafar, arribat el bon temps, la barca, la família i les xarxes i escampar-se per tots els punts de la costa. Solien triar les petites cales abrigades, amb aiguada, properes més o menys als nuclis de població: hi construïen la seva tenda i allí vivien pescant fins poc abans de Santa Màxima (primers dies de setembre), quan al conjur de la festa major tornaven al poble amb vent de popa. Així es trobaven escalencs a tota la costa des de Canyelles i Lloret fins a cala Bona i cala Jugadora, al cap de Creus. (...) Els vaig conèixer tots a les cales, a l'ombra fresca de llurs tendes, davant el fogó de foc de llenya de pi, on es guisava una perfumada olla de peix. Ells van ser els meus professors de solitud i els qui m'ensenyaren a comprendre que en aquesta vida, on tots els dies són iguals, tant li fa que bufi el garbí com el gregal, el xaloc com la tramuntana». Agustí Calvet i Pasqual, *Gaziel*, va deixar tes-

timoni dels que anaven a Sant Feliu de Guíxols: «Famílies senceres de pescadors de l'Escala i l'Estartit –atretes pel bon mercat de Sant Feliu– se'n venien a plantar un poblat nòmada de tendes, fetes amb les mateixes veles dels llaguts i amb els remes (...) a la vila els anomenàvem genèricament 'els escalencs'.»

La recuperació d'una tradició marinera ancestral. Quan vaig entrar a treballar d'arxivera a l'Ajuntament de l'Escala, l'any 1989, aquesta activitat ja no es practicava, però encara quedaven amb vida pescadors que havien anat a fer tenda. A l'Arxiu Històric no hi havia cap document que registrés el nombre de famílies que emigraven, ni tampoc en els pobles d'acollida. L'única manera de conèixer a fons i poder documentar aquesta pràctica i el seu funcionament era recuperar la memòria oral a partir dels seus mateixos protagonistes. Així es varen recuperar les antigues tendes, estris de pesca i de vida quotidiana, fotografies i també els records lligats a l'activitat. L'any 1998, el malaguanyat em-

presari i promotor turístic Jordi Comas va assistir a la Festa del Foc que celebràrem a la platja de Montgó, amb motiu del IV centenari de la torre de defensa contra la pirateria, i va veure les tendes antigues que havíem muntat. Comas recordava els pescadors escalencs que acampaven a la cala Rovira de Platja d'Aro, altrament anomenada platja dels Escalencs, i va pensar que estaria bé de fer-hi una recreació d'aquesta tradició marinera. Així des del 1998 fins al 2005, l'últim cap de setmana de setembre, el departament de Turisme de l'Ajuntament de Platja d'Aro i l'Arxiu Històric de l'Ajuntament de l'Escala hi organitzàrem l'Aplec dels Escalencs. Es va inaugurar una placa commemorativa que recorda l'activitat i es van homenatjar els pescadors que hi havien anat a acampar i quedaven amb vida. L'Aplec consistia en una acampada amb les tendes centenàries per part de les persones voluntàries que participaven a la Festa de la Sal de l'Escala, l'elaboració d'un suquet de peix i tot amenitzat amb havaneres i cremat. L'any 2006, amb l'historiador Pere

Representació de les acampades de pescadors escalencs a la festa del primer Aplec dels Escalencs a la cala Rovira de Platja d'Aro. Any 1998 // FOTO: Lurdes Boix.

Barreda, vàrem publicar el llibre *Anar a fer tenda. Les acampades de pescadors escalencs a la Costa Brava*, centrat en els que anaven a Platja d'Aro, que es va completar l'any següent amb l'edició d'un article a la revista *Fulls d'Història Local* i un vídeo amb les entrevistes als pescadors a les cales on havien anat a acampar. Es va inaugurar una exposició temporal en el recentment inaugurat Museu de l'Anxova i de la Sal de l'Escala que va fer un itinerari per diferents museus de la Costa Brava. Així es va rescatar de l'oblit una singular tradició marinera ancestral practicada pels pescadors de l'Escala des de temps immemorial.

La necessitat empeny. L'Escala va néixer al segle XVI com a port de pescadors dependent d'Empúries i la pesca de peix blau va marcar la seva història. Va ser el port més important d'aquesta modalitat a la Costa Brava, tant a l'època dels sardinals (un centenar) com, a partir de principi del segle XX, amb les teranyines (una cinquantena). Si a cada barca hi anaven uns deu mariners això vol dir que més de cinc-centes famílies depenien de la pesca. En no tenir llotja de peix, els magatzems i els peixaters compraven directament a les teranyines i marcaven el preu. Així que l'esforç de desplaçar tota la família amb el llagut, la tenda, els estris de pesca i atuells de vida quotidiana i haver de viure de maig a setembre acampats a les cales de la Costa Brava quedava compensat pel guany que obtenien els pescadors en vendre directament el peix que pescaven. A més, moltes d'aquelles cales eren en mars verges per a la pesca, ja que no hi havia gaires pescadors. Els escalencs trobaven abundància de peix de roca, bo i valorat a les llotges.

La família Callol de l'Escala acampada a la cala Rovira de Platja d'Aro. Dècada de 1930 // PROCEDÈNCIA: Arxiu Pere Callol. **Al detall, acampada de pescadors escalencs a la cala de sa Bauma a Tossa de Mar. PROCEDÈNCIA:** Arxiu Carme Gramaje.

Generalment les dones es desplaçaven amb carros, amb la mainada i els atuells de vida quotidiana.

Campaments de pescadors. Més d'un centenar de famílies practicaren aquesta activitat repartides, de sud a nord, a les cales de: Sant Francesc (Blanes), Santa Cristina i Canyelles (Lloret de Mar), Giverola i sa Bauma (Tossa de Mar), Canyet (Santa Cristina d'Aro), Sant Pol (Sant Feliu de Guíxols), Rovira i sa Cova (Platja d'Aro), Llafranc i Fornells (Palafrugell), sa Tamardia i la Fosca (Palamós), sa Tuna (Begur), Montgó (Torroella de Montgrí), platja del moll d'Empúries (l'Escala), Montjoi (Roses), s'Alqueria i Jugadora (Cadaqués), Port de la Selva, Llançà, Garbet (Colera) i Portbou. La que acollia més tendes (unes deu), era la cala Rovira de Platja d'Aro, que per aquest motiu tingué el sobrenom de platja dels Escalencs. Cada tenda allotjava cinc o sis persones i també hi havia una tenda suplementària, més petita, per guardar

l'ormeig (armallades, nanses i palanques), on dormia el mariner que ajudava el cap de família. Dins de la tenda familiar es feien separadors amb cortines per mantenir una mica d'intimitat. Els matalassos eren simples màrfegues o saques d'espart a la sorra. Les tendes eren de cotonina (ells en deien *cotolina*), teixit dur de cotó emprat també per a les veles, que s'impermeabilitzava amb argila perquè escolés l'aigua en cas de pluja. Amb pals d'atzavara, que no pesen, muntaven l'estructura de la tenda i de l'ombrera, un umbracle fet amb troncs de pi jove o atzavara i cobert amb vegetació de l'entorn com canya verda o senissos, on tenien lloc totes les activitats diürnes: repassar les xarxes, fer la migdiada, menjar, estendre la roba, jugar la mainada... protegits del sol, ja que l'interior de la tenda era un forn. La mainada s'escolaritzava durant el maig i el juny. El peix, el venien a la llotja o s'intercanviava amb productes de l'hort dels masos que envoltaven la cala, que també podien proporcionar aigua del pou si no hi havia font. Tot això va passar abans que el turisme massiu envaís les platges i els pescadors fessin nosa i ells mateixos pleguessin d'anar-hi. Els últims a la cala Rovira hi anaren el 1957. Tots en varen guardar un bon record, un record de la vida en llibertat malgrat l'esforç que els suposava 🇪🇸





De les vinyes verdes al 'glàmping'

EL PALAMÓS, L'INTERNACIONAL I EL CASTELL SÓN CÀMPINGS HISTÒRICS SORGITS DE VINYES, HORTS I PINEDES RECONVERTIDES FA 60 ANYS PER FAMÍLIES PALAMOSINES

Guillem Saló > TEXT

Els tres càmpings més històrics de Palamós van néixer als anys 50 d'un origen comú que es remunta a finques que fins llavors havien estat vinyes, horts, pinedes o simples terrenys erms. Les històries personals darrere d'aquests allotjaments estan ben arrelades a famílies palamosines que un bon dia van veure en la nova economia puixant, el turisme, un futur pròsper.

És el cas, per exemple, d'en Josep Lumbreras Pagès, el barber de Palamós de tota la vida. Com d'altres vilatans, a més del seu ofici i de la casa familiar a Sant Joan de Palamós, també tenia unes vinyes i horts familiars en una finca elevada amb vistes al mar a la Fosca. Aquesta situació privilegiada va fer pensar al seu fill, en Josep Lumbreras Mercader (1932-2016), que podia ser bona idea

reconvertir la finca en un càmping. I així va ser com, el 1962, ell i la seva dona, Teresa Martínez Capote, van fundar el càmping Internacional Palamós, un dels primers de la Costa Brava.

Com que l'espai era petit, la família Lumbreras va adquirir vinyes adjacents a particulars. «Havíem de pagar les ganes a cada família per comprar-li les vinyes», cadascuna de les quals podia encabir unes 60 parcel·les més, recorda el fill de Lumbreras Mercader, també de nom Josep i actual director. Així, el

1966 es compra una vinya i dues més el 1970. Gràcies al nou espai es va fer la piscina, es van ampliar els sanitaris i es van instal·lar 22 bungalows de fusta i 30 tendes bungalow. I ja el 1977 van arribar de França els primers *mobil homes*, als quals van afegir-n'hi 40 de propis.

Aquest creixement no va ser fruit de l'atzar, sinó que l'esperit emprenedor d'en Lumbreras Mercader el va dur a recórrer fires de turisme arreu d'Europa per promocionar els càmpings Internacional de Palamós i el Pla de la Torre. Aquest darrer, que avui en dia també segueix, el va fundar el 1961 a partir d'uns terrenys que va llogar al llavors alcalde de Calonge.

Conyac i vi per Europa. D'aquells viatges, en Josep n'havia explicat moltes peripècies, com la que el va dur a recórrer Europa amb tren el 1962: «Vaig trigar trenta hores i l'any següent ja ho vaig poder fer amb una furgoneta DKW que portava més de cent mil quilòmetres i anava plena de fullets i mobiliari per muntar estands», explicava en un reportatge del diari *Ara* de 2017, on també esmentava que el fet de dur conyac i vi li havia facilitat molt els contactes.



A dalt, una filera de vehicles dirigint-se a la Costa Brava. Anys 50. PROCEDÈNCIA: Arxiu ACSI. Al detall, portada d'un fullet promocional del càmping Internacional de Calonge. Anys 50. PROCEDÈNCIA: Arxiu Associació de Càmpings de Girona.

Lumbreras havia deixat la feina a les oficines de la coneguda Vincke, que fabricava tubs de fre, per passar a la recepció del càmping. La seva dona Teresa es cuidava del restaurant i els seus quatre fills –tres noies i un noi, el petit– ajudaven els estius. «Des dels 16 anys que no he fet res més que estar al càmping», relata en Josep Lumbreras Martínez, que des de la mort del seu pare dirigeix el negoci familiar i en procura la bona administració.

Si bé el futur apunta cap a la tercera generació –el fill petit d'en Josep estudia Turisme–, la família renega de segons quines modernitats: «Som dels últims càmpings clàssics d'abans, ja que no tenim ni tobogan a la piscina», comenta amb orgull. Ara bé, hi ha fets que sí que il·lustren el pas dels anys: «Abans, quan tancaven la Citroën, Renault o Peugeot a l'agost, l'endemà ja tenies una cua de cotxes a l'entrada del càmping esperant». Eren estades de treballadors per tot el mes. En canvi, ara són estades curtes i durant tot l'any, ja siguin de jubilats europeus que venen en autocaravana de setembre a novembre o de joves catalans que venen uns dies d'estiu a experimentar algun dels 31 glamurosos *glàmpings* inaugurats l'any passat 2024.

També de tradicional al món *glàmping* ha estat l'avenir del càmping Castelltell, situat entre Palafrugell i Palamós. I no només d'oferta, ha canviat, sinó també de nom: Castelltell, referit a la platja que hi ha a 3 quilòmetres, es va convertir el 2018 en el Tres Estrelles. «A mi em fa mal al cor, el model que han fet; però ja no em preocupa», explica l'històric propietari de l'establiment, en Joan Bofill Padrosa (1949), que tot i haver venut el negoci manté la seva residència en una finca del costat.

Els avis de Bofill –del mas Pruneda– eren propietaris d'una finca que van ampliar com-

prant-ne dues més. Tot plegat constituïa una pineda bicentenària amb cultius i vinya. Tanmateix, el turisme dels anys cinquanta feia preveure que aquella propietat podia donar més de si, però els avis no s'hi van posar («no tenien cultura ni estudis») i ell era un vailet de 12 anys que, si bé va començar a estudiar idiomes, encara no podia engegar l'empresa.

I així va ser com el 1962, els pares d'en Joan llogaren els terrenys a un senyor de Mont-ras per fer-hi un càmping, en un contracte per a vint anys. Passat aquest termini, però, una disputa legal va enfrontar els propietaris amb el llogater, que no volia marxar i va continuar el negoci quatre anys més fins que se'l va poder desnonar. D'aquesta manera, Bofill deixa el banc el 1986, arranja els desperfectes causats a la instal·lació –«l'exllogater va contractar uns esbirros per arrancar arbres i destrossar-ho tot»– i inicia obres al càmping per tenir-ho tot a punt per Sant Joan, quan va reobrir a mitges, sense bar però amb la piscina oberta.

«Vaig enviar propaganda a tots els clients antics i vaig poder-ne recuperar molts que havien anat a un altre càmping perquè no teníem la piscina en condicions», recorda Bofill.

Amb 70 anys a l'esquena, sense que els fills volguessin prendre el relleu i amb la premissa que «al càmping s'hi ha de ser (pensa que Vall-llobrega té 180 habitants i el càmping, a l'estiu, en té 600!)», Bofill ven terrenys i negoci a la família nobiliària Fígols, que d'aques-

ta manera obren el seu segon Tres Estrelles, comptant el que ja gestionen a Gavà des de fa 60 anys.

La història del càmping Palamós també es remunta als anys 40, quan Lluís Roqué combinava la feina al mas de can Pipes –a Mont-ras–, on tenia terres i unes quantes ovelles, amb una parada a Palamós. Però va resultar que el seu germà Jordi, que era comerciant entre Europa i Espanya, «va conèixer el món del càmping i va voler provar sort en aquell tros de terra que tocava el mar», expliquen Mònica Roqué i Albert Vall, filla d'en Jordi i net d'en Lluís, respectivament. I així, el 1957 va començar modestament amb quatre vàters, una botiga i bar, sense piscina ni cap més extra, «només per provar». Però com que la cosa va funcionar, cap als anys seixanta ja van parcel·lar els terrenys, plantar arbres, enjardinar i, fins i tot, ampliar tot llogant terrenys del costat.

La demanda els va dur a posar-hi piscina el 1973 i amb els anys també es van millorant els serveis i passant de poc més d'una a set hectàrees. El negoci anava tan bé que «l'oncle va deixar el suro i el pare de fer de veterinari», resumeix la Mònica, que juntament amb vuit altres familiars tenen assumides diferents responsabilitats al càmping. La danesa Vivi, de 90 anys, resumeix bé aquesta història d'èxit. I és que aquesta campista continua venint al càmping Palamós amb la quarta generació de la família. «Ara ja ve amb els besnets, però ella s'allotja al bungalou i les filles a la caravana», puntualitza Roqué 🇪🇸

Vista aèria de les instal·lacions del càmping Palamós l'any 1959 // PROCEDÈNCIA: Arxiu Càmping Palamós.





Valldaro i Riembau, al Ridaura

RAMON MESTRES I ROSA BRUGADA, PER UN COSTAT, I JOSEP GELABERT I CINTA CASADEVALL, PER L'ALTRE, VAN CREAR DOS DELS CÀMPINGS MÉS RECONEGUTS DE LA VALL

Albert López-Tauler > TEXT

Per les seves característiques i la seva història, hi ha dos càmpings a banda i banda del Ridaura que s'han de comptar entre els més reconeguts de la zona. A la riba nord, el càmping Valldaro, gestionat fins fa ben poc per la família Mestres. A la riba sud, el càmping Riembau, gestionat encara avui per la família Gelabert.

El Valldaro és el primer que obre les portes. Ho fa l'any 1963, de la mà d'en Ramon Mestres Fullà (Llagostera, 1920-Penedes, 2008) i de la seva dona, Rosa Brugada Dalmau (Vidres, 1929-Llagostera, 2009). També han estat implicades en la seva gestió les filles del matrimoni: la Marina, la Glòria i la Núria. És amb una d'elles, la Marina Mestres Brugada (Llagostera, 1956), amb qui ens trobem per estirar el fil de la història i recuperar els records de tots plegats.

La història de la família Mestres, ens diu, passa pel «carrer Àngel Guimerà de Llagostera on, als anys 50, els pares van tenir una botiga on s'hi venia de tot, una mena d'ultramarins». Aquesta

botiga, en el futur, s'acabarà convertint en una cadena de supermercats que s'expandirà per tota la província de Girona, la cadena IGA avui ja desapareguda. Més endavant, «quan s'inaugura l'hotel S'Agoita» a Platja d'Aro, «el pare es queda la gestió del bar, però l'estiu va malament i se l'acaba traspasant». Llavors sí, «amb els diners d'aquest traspàs compra el càmping amb un soci, en Narcís, de Can Meri de Llagostera. La idea inicial era fer-hi càmping i restaurant», recorda la Marina. «Primer amb tres carrers, comprant terrenys a la família Tauler. Al cap d'uns anys amb set carrers, fins arribar a l'actual carrer Tramuntana, on també es van comprar terres als Pouplana i als de can Sais». Al principi, «el càmping estava obert tot l'any i al restaurant s'hi celebraven casaments i comunions. Des de molt petites i quan no teníem escola, anàvem a acompanyar els campistes a la parcel·la que els hi tocava amb la bicicleta», explica la Marina.

Entre els 70 i els 80 del segle XX el càmping creix molt ràpid: «Quan en-

cara no s'havia assentat la polseguera, després d'arrencar una vinya que el pare acabava de comprar, ja hi havia campistes que s'instal·laven a la nova zona d'acampada mentre es tiraven cables de llum per donar-los servei». Els supermercats gestionats pels germans d'en Ramon Mestres acabaran desapareixent; «un parell de recessions, entre els anys 70 i 80», els obligaran a deixar el negoci de l'alimentació. Tot xerrant, la Marina també recorda que «a casa no hi havia mai gaires diners, tot el que es guanyava servia per pagar les factures i anar ampliant el negoci». Així és com «amb un parell de bones temporades, als inicis dels anys 80, comprem el càmping Interpals, que encara és propietat de la família». Els anys passen i canvien els clients. «Als anys 90 venia força jovent de l'est, a través de *tour-operators*». De totes maneres, «fixa't que al costat encara hi ha el minigolf; se'n cuidava la mare, a banda de criar-nos i pujar-nos als quatre germans», recorda la Marina. «El càmping sempre ha estat un negoci familiar, tant pel que

A l'esquerra, una parcel·la de caravana al càmping Valldaro. A la dreta, la piscina del càmping. Anys 1960 // PROCEDÈNCIA: Família Mestres Brugada.



fa a la gestió, com pel tipus de clientela», conclou.

A l'entorn d'un mas del segle XV.

Una altra família, en aquest cas la Gelabert, és la protagonista de la història del càmping Riembau. Els que gesten aquest projecte són la Cinta Casadevall Coll (Cassà de la Selva, 1935 – Castell d'Aro, 2003) i el seu marit, en Josep Gelabert Viñas (la Bisbal d'Empordà, 1927 – Castell d'Aro, 2002). En aquest cas en parlem amb els seus tres fills: la Neus, (Castell d'Aro, 1959), en Josep (Castell d'Aro, 1962) i l'Imma (Castell d'Aro, 1968). El càmping creixerà a l'entorn de la casa pairal, el mas Riembau, originari del segle XV. «El mas era de la família paterna i la família de la mare s'hi van instal·lar de masovers», s'encarrega de recordar la Neus des d'un bon principi. «El pare va heretar el mas l'any 1948», afegeix.

Si ens cenyim a la història del càmping, explica ara en Josep, «el pare havia llogat una hectàrea de les terres del mas a una família belga; càmping Tròpics es deia». Això passava a l'inici dels anys 60. «Allò encara no era el càmping Riembau», apunta l'Imma. Entre els tres germans arriben a la conclusió que tot i que aquell inici no va ser el de l'actual càmping, «que es va inaugurar l'any 1970», sí que ja tenia alguns dels serveis que més endavant s'ampliarien.

A partir de llavors el càmping comença a créixer i aviat ocupa la «part vella des del carrer Eroles fins al carrer Santiago Rusiñol», apunta en Josep.

Ja als anys 80, l'arribada de turistes augmenta i el càmping s'amplia i ocupa «la part nova des del carrer de les Eroles al Remei», recorden els germans. «Allò eren camps d'usurda i un estiu ve moltíssima gent, tot és ple, obrim una porta i amb el camp acabat de segar ja hi col·loquem els campistes», explica l'Imma. «El pare va encarregar un estudi a un enginyer agrònom per fer de part dels terrenys una explotació agrícola, però li van recomanar que no ho fes, el terreny era massa sorrenc», recorda en Josep. En tot cas, la improvisació del camp d'usurda només va durar una temporada: «Més endavant hi va haver una segona i una tercera ampliació de la zona d'acampada i dels serveis», comenten tots tres germans a partir d'un apunt que fa l'Imma: «La mare anava amunt i avall amb una saca de postals cap a Correus» quan el càmping ja arribava a ocupar més del doble de l'àrea inicial.

Davant de l'entrada del càmping hi ha el Complex Esportiu Riembau, amb un gimnàs «inaugurat l'any 1990» i una piscina coberta que «s'obre l'any 1997», apunta l'Imma. El complex, obert tot l'any, és independent del càmping, però alhora ha servit per ampliar l'oferta del negoci familiar i oferir aquesta

vessant de «turisme esportiu que amb el temps ha anat arrelant a la zona», expliquen els germans. A la mateixa evolució i creixement del càmping hi podem associar l'evolució dels campistes, que, com diu l'Imma, «ara es poden comptar amb les mans els que venen amb tenda, que abans eren majoria». Així doncs, «hem passat de la tenda a la caravana, a les supercaravanes i ara als *mobil homes*». Aquesta mutació ha estat generalitzada i «cada cop més associada a la qualitat dels serveis que ofereix cada càmping», aclareix la petita dels tres germans.

Punts en comú. Ambdues famílies i els respectius càmpings han viscut una història diferent però amb punts en comú. «L'any 1971 es va declarar una epidèmia de còlera a Espanya», a la ribera del Jalón, a l'entorn de Medinaceli (Sòria). «Com que les notícies que arribaven eren confuses, els turistes estrangers fugien cames ajudeu-me», han recordat uns i altres en les converses que hi hem mantingut. La poca afluència de clients de l'any 1992, «per culpa de les olimpíades però també del mal temps», i el mal tràngol ocasionat per la pandèmia de la Covid-19 també han deixat empremta en aquestes dues famílies i els seus negocis que, tot i les diferències, tenen arrels a la Vall d'Aro i hi han deixat petjada 🍷.

A l'esquerra, un cotxe amb rulot passa l'entrada del càmping, els anys 1960. A la dreta, àrea de gronxadors i tobogans per la mainada.
PROCEDÈNCIA: Família Mestres Brugada.

Dues vides del puig de Sant Pol

ELS GENOVER VAN ADQUIRIR EL 1994 UN CÀMPING HISTÒRIC I VAN REDUIR-NE LA CABUDA A 300 PERSONES, GUANYANT COMODITAT I TRANQUIL·LITAT PER ALS ESTADANTS

Josep M. Sansalvador > TEXT

La privilegiada i recollida badia de Sant Pol, compartida pels termes de Sant Feliu de Guíxols i de Castell-Platja d'Aro, acull a cada vèrtex establiments turístics de primera divisió. Cadascun dins del seu estil: a la part nord, s'hi alça la urbanització centenària de s'Agaró amb l'Hostal de la Gavina com a senyera. A la part sud, hi trobem, enfilant-se al puig, el càmping Sant Pol, un dels pioners del litoral.

Va obrir l'any 1959, quan l'activitat turística generalitzada encara estava a les beceroles, de la mà de la família Baixas-Veiga, una nissaga barcelonina de llarga trajectòria en el món de les agències de viatges i l'atracció de visitants. Van tenir el nas i la capacitat emprenedora de triar unes pinedes situades en un enclavament únic i posar en marxa una activitat que representava una veritable novetat a la Costa Brava. «Una senzilla edificació que servia de recepció i oficina, un petit bar, un billar, una cabina de telèfon,

un bloc sanitari mínim, amb dutxes de manguera... i algunes vessanes de pins per plantar-hi tendes. Sense tanca perimetral ni parcel·les delimitades: qui primer arribava, primer clavava les piquetes. No hi havia ni piscina: els acampats baixaven a banyar-se a la platja de Sant Pol». Així ens ho ha descrit Francesc Genover, representant de l'actual companyia que en gestiona l'activitat.

Era l'essència de l'acampada, sense cap altre luxe que el ple contacte amb la natura. Pins, aire lliure, sorra, mar i sol. El Sant Pol i el Balmanya (ja desaparegut) foren els dos únics càmpings a Sant Feliu, en un moment en què els turistes sovint hi arribaven a peu, amb la motxilla, la tenda i el sac de dormir a coll. No hi havia gaires més opcions: o amb els *autos d'en Vila* que feien servei a la línia Girona-Sant Feliu, amb parada al peu de s'Agaró; o fins i tot amb el carrilet fins a la vila ganxona. També començava a venir algú de més enllà de la

frontera amb algun Volkswagen o algun Peugeot, tal vegada arrossegant una ruïna elemental...

En el lloc adequat. Mentre el càmping Sant Pol es posava en marxa, també es començava a forjar la història de Jaume Genover Roig (1933-2012), un episodi que bé que es mereix aquest excurs. Fill de pagès, de Ventalló, va encaminar de ben jove la seva activitat professional cap a la compravenda de finques rústiques. A finals dels anys 50 el prestigi adquirit en la valoració de propietats el dugué a treballar avaluant peces expropiables per a la futura construcció de l'autopista. Arran d'aquest encàrrec va conèixer uns professionals alemanys interessats a cercar una superfície apta per instal·lar-hi un càmping. Van trobar la finca convenient a Castelló d'Empúries: ben a prop, les excavadores ja començaven a remoure terres per llaurar els canals d'Empuriabrava... Entre els cinc socis alemanys i el senyor Genover van inaugurar el càmping Laguna (1968) i ja, sempre més, aquesta activitat acompanyaria la família. A mesura que els socis alemanys es retiraven, la seva participació era adquirida pel soci local, que va acabar com a únic propietari del negoci. El Laguna es va convertir en un dels establiments que marcaren la referència de prestigi i qualitat en aquestes comarques.

Un grup de dones a la platja de Sant Pol, a Sant Feliu de Guíxols. Al fons, la urbanització de s'Agaró.
FOTO: Marcel Prat. PROCEDÈNCIA: Ajuntament de Girona. CRDI.





Va funcionar en mans de la família Genover fins l'any 2000, quan vencé el contracte d'arrendament.

Conscients de la data de caducitat del projecte Laguna, els Genover, amb la segona generació ja integrada al negoci, van començar a buscar alternatives per continuar presents al sector. Així, l'any 1994 van poder adquirir aquest històric Sant Pol i el 2001 feren igual amb el Punta Milà, a l'Escala.

Nova vida. «Vam tenir l'oportunitat de comprar el Sant Pol perquè el matrimoni que el portava es jubilava i la propietat, la família fundadora barcelonina, ho posava a la venda. Vam decidir donar-hi una nova orientació: crear un jardí, un oasi dins del nucli urbà, que havia crescut i l'envoltava, encaminant-ho a bungalows. I és que, tal com estava, havia quedat ancorat als anys setanta. No s'havia actualitzat res», continua explicant Francesc Genover. L'esforç de posar-lo al dia va requerir una bona inversió: es van construir lavabos i piscina nous, noves edificacions i es va obrir un camí sobre la roca, que representà moltíssim esforç d'excavadores i camions. «La primera vegada que hi vam venir amb el meu germà Jaume, la primera visita, ens va caure l'ànima als

peus. Ens va rebre una senyora gran, asseguda en un tamboret; que hi havia una barca vella, mig desballestada, i que hi rondava una multitud de gats. Però la zona era tan bona i estava tan ben situat que ens vam veure amb cor de remuntar-ho. Seria una altra cosa.»

Els Genover passaven d'un càmping amb una capacitat de 4.000 persones –el

Laguna– a un de només 500 i, tot i així, van reduir-ne la cabuda a 300, guanyant aire, comoditat i tranquil·litat per als estadants. De seguida van enfocar-ho als bungalows exclusius, construïts expressament per a ells; i innovant i automatitzant les instal·lacions i els accessos a la recerca de l'excel·lència turística. «Hem posat en marxa un lector de matrícules

que permet l'accés directe al bungalow. Evita que aquella família que ha fet mil quilòmetres de cotxe aquell dia hagi de passar per la recepció a tramitar l'entrada. Ens troba a nosaltres a la porta de la caseta: el servei i la proximitat milloren extraordinàriament. Tot i l'automatització, no treu que en temporada som una plantilla de 45 persones per fer-ho funcionar tot perfectament», segueix dient en Francesc.

Un moment especialment complex van ser les temporades d'afectació de la pandèmia, que van desmanegar-ho tot. Gràcies a l'ofici, a la solidesa i als ajuts estatals, la situació es va remuntar de manera favorable.

Ara, aquesta segona generació Genover (els germans Jaume, Anna, Francesc i Eugènia) ja té el suport d'alguns fills i nebots. La continuïtat i la bona feina en el sector del càmping a la Costa Brava estan garantides 🏡.

Crònica negra

Al Los Sitios, a la secció 'Sucedió en Girona', l'inefable Jaume Sureda Prat va estar entretingut l'estiu de 1968 informant d'un fet luctuós inquietant. Un turista francès que sortia de Tiffany's va ser atropellat per un vehicle. Després d'un primer auxili, l'automòbil va fugir i l'accidentat no va sobreviure a les lesions. Una notícia com aquesta va traspasar l'atenció de l'actualitat durant unes jornades fins que la Guàrdia Civil ho va resoldre. Buscaven el vehicle causant de l'accident i el van trobar: una furgoneta Renault, blava, amb matrícula francesa, «que llevava pintados en los guardabarros delanteros los inconfundibles ojos del ratón Mickey». El dia dels fets els ocupants de la furgoneta venien de Maddox i van veure's implicats en l'accident. Arribada l'ambulància i la patrulla van ser presa del pànic i van fer-se fonedissos. La Benemèrita els va localitzar banyant-se dies més tard a Sant Pol. Estaven instal·lats en tendes al càmping 🏡.

A l'esquerra, campistes al càmping Sant Pol, l'any 1990.
A la dreta, el càmping, l'any 1995.
PROCEDÈNCIA: Família Genover.

L'auge del campisme a Torroella

UNA PANORÀMICA PLENA D'ANÈCDOTES DEL NAIXEMENT I L'EVOLUCIÓ D'ALGUNS DELS ESTABLIMENTS HISTÒRICS QUE MÉS HAN CONTRIBUÏT A L'EXPANSIÓ DEL TURISME

Sílvia Yxart > TEXT

L'expansió del turisme a Torroella de Montgrí i l'Estartit ha estat àmpliament retratada per historiadors locals. Tanmateix, no consta gaire informació sobre el naixement dels càmpings en aquesta zona. Ni tan sols a l'Arxiu Municipal en localitzem els registres d'obertura. Malgrat això, l'historiador Marcel·lí Audivert, al llibre *L'Estartit i les Medes*, ens indica que l'any 1968 hi havia cinc càmpings a l'Estartit, i que «els mesos de juliol i agost, s'omplien de gom a gom».

Per esbrinar quins degueren ser aquests cinc càmpings converso amb en Josep Capellà (Torroella de Montgrí, 1955), assessor en gestió pública del turisme, i amb en Narcís Coll (Llabià, 1936), empresari turístic i promotor del Patronat de Turisme de la Costa Brava Girona. En Josep subratlla: «A diferència dels hotels, sembla que els primers càmpings van néixer de gent de fora del municipi, estrangers que havien passat les vacances aquí o empresaris de Barcelona i de Girona que veien un negoci

fàcil i sense gaire risc». En Narcís afegeix que, per bé que els primerencs van gestar-se així, «com que els terrenys havien estat arrendats a pagesos, més tard van acabar tornant a mans d'aquests, si no és que els va adquirir altra gent del municipi, com és el cas del càmping Bona Festa, que se'l van quedar ells».

Segons alguns historiadors, el 1930, l'activitat turística era més nacional que internacional, i es combinava amb la pesca i l'agricultura. No és fins als cinquanta que tot va començar a canviar. Dels 140 pescadors que hi havia, als anys seixanta van quedar-ne 59. La majoria van començar a oferir serveis turístics: apartaments, hotels, restaurants, botigues, càmpings... Hi va haver un auge de fondes, hotels i annexos. Però el més definitiu va ser l'entrada dels primers *tour operators*. L'agència britànica Horizon Holidays, amb la construcció de l'Hotel Club El Catalan, va provocar que anglesos de renom s'interessessin per l'Estartit, poc conegut respecte a altres llocs de la Costa Brava. A banda del paisatge, els encuriosia la pista de ball d'El Catalan i altres locals per on desfilaven artistes de la talla del Duo Dinámico, el Trío Guadalajara i Los Paraguayos. A més, aquells empresaris van promoure l'arribada de turistes amb avions d'ús militar reconvertits en xàters.

Amb en Josep i en Narcís coincidim que segurament en aquest

període en el qual s'intensifica el turisme és quan sorgeixen els primers càmpings a l'Estartit: el Rifort, l'Estartit –batejat amb un altre nom que desconexem–, La Sirena, Bona Festa –ara Medes– i El Molino; i també a Torroella: el Delfín Verde i el Punta Milà –anomenat Neus–. En una segona fase, entre els setanta i els vuitanta, n'apareixerien uns quants més: l'Empordà, el Castell Montgrí i el Ter –abans El Deseo–. A l'Arxiu també trobem documentat un càmping anomenat Torre Ferrana.

Rifort (1962). A la rotonda que dirigeix el trànsit a l'entrada de l'Estartit es troba el càmping Rifort. Malgrat que quan vaig a visitar-los està tancat, la feina de manteniment continua. A la finca de pagès de l'interior em reben els propietaris, la Maria Riera (l'Estartit, 1948) i en Josep Ferrer (Bellcaire, 1940), responsables de convertir el mas Solés en el càmping Rifort, que gestionen ara les seves filles, Pilar i Carme. Al menjador on conversem, unes fotografies en blanc i negre de la família treballant al camp i un quadre pintat per José María Mascort recorden un passat no tan llunyà. La Pilar ens acompanya i comenta que, en realitat, el càmping el van obrir el 1962 una gent de Barcelona. La Maria explica que el seu pare, en Pere Riera, feia de pagès i, com la majoria d'agricultors, tenia algunes terres que no servien per a res. «Closes, salancs i munta-



Vista àrea del càmping Castell Montgrí envoltat de camps de conreu. Anys 70. PROCEDÈNCIA: Col·lecció Ramon Mascort.



nya...» Així que, quan en Gabriel Rifé i en Josep Fortea, de Caldes de Montbui, li van demanar d'arrendar un tros per fer-hi un càmping, els va donar aquestes terres. «El mateix va passar amb el càmping La Sirena, que va néixer en uns salancs, o amb el càmping l'Estartit, en un bosc de pins al costat d'un rec... Els pagesos no pensàvem en el futur del turisme; en canvi, la gent de negocis, sí». Aquests estaven convençuts que calia invertir en un nou model de turisme que ja funcionava en altres zones de la Costa Brava i d'Europa, en què la inversió era mínima. «No havien de tancar el recinte, les dutxes funcionaven amb aigua freda...», m'expliquen. «Els estrangers venien amb tendes i rulots, i no exigien gaire, perquè el que volien era estar en contacte amb la natura». «Al principi, al nostre càmping només hi havia sis cabines de dutxa i una cantina, tot era molt senzill, recordava les pel·lícules de l'oest», comenta en Josep.

Venia un client jove i familiar, sobretot anglesos i francesos. «El jovent començava amb la tenda petita, després passava a les Comanches i, quan tenia família, venia amb la rulot o llogava un bungalow. Ara tenen autocaravana, i les tendes quasi ni es veuen». Pel turista d'aquell temps, els costums i les tradicions, en un món no globalitzat, eren tota una descoberta. «S'oferien per desgranar el blat, per ajudar a carregar el carro o per anar a mercat.»

En Fortea i en Rifé es van separar poc després d'obrir el càmping. Se'l va quedar el primer. I, el 1989, en Josep Ferrer, preveient la jubilació d'en Fortea, va proposar que entrés la seva filla Pilar al negoci, que estudiava turisme. Ho van portar conjuntament uns anys fins que es va fer el traspàs de tot. L'empresa constructora on treballava en Josep feia obres als principals càmpings de Sant Pere Pescador, així que «a casa hi vaig anar fent les mateixes instal·lacions». Des de llavors han continuat sense xarxes socials, «amb el boca-orella! Hi ha famílies que van venir quan un d'ells tenia dos anys, i ara en té 63, i ve amb els nets!»

Estartit (1972). El càmping Estartit està situat al carrer de l'antiga discoteca Villa Primavera, altrament coneguda com a Màxims, que puja Rocamauara amunt. Limitat per una carretera, un rec i un carrer de cases, aquest bosc de pins és un petit oasi amb bungalows de fusta i tendes *glàmping* integrades amb la naturalesa. Un estil que pretenien els seus propietaris, com explica l'Steven (Hasselt, 1983), fill d'en Joss i la Kine, els dos belgues que, juntament amb el cunyat d'en Joss, en Theo Janssen, van gestionar-lo des de 1974, després que en Theo l'hagués comprat a uns holandesos el 1972. Quan en Joss s'hi va instal·lar tenia vint-i-quatre anys, i la Kine, 22. Ella feia la temporada d'estiu,

mentre que ell passava tot l'any allà. Era molt manetes i, gràcies a això, ho anava arranjant tot. Després de dos anys de compartir el projecte amb en Theo, ell se'n va tornar a Bèlgica. «Tot i que encara ara la meitat dels terrenys són seus», confessa l'Steven, qui assegura que viure aquí se'ls feia difícil...

El seu pare, més d'una vegada, va dubtar si continuar. «Com que havien d'invertir els diners en el negoci, no tenien gaires recursos. Els meus pares dormien en una caravana, on a l'hivern hi feia molt de fred». Després, hi havia la dificultat de ser estrangers. «A l'Estartit no ens miraven gaire bé, perquè llavors el poble era molt i molt petit, tothom es coneixia i no els agradava que vinguéssim de fora a fer negoci; a més, hi havia el handicap de l'idioma», recorda. I afegeix: «El meu pare sempre m'explicava que, quan va morir Franco, com que només hi havia un televisor, el del restaurant Alba, per estar informats hi anaven. Aquell dia, ell també hi va anar, temia que no pogués sortir del país.»

Més tard, van venir altres preocupacions: «Quan es va burocratitzar tot, Espanya va convertir-se en el pitjor país per muntar un negoci». Tot i això, en Joss sempre va sentir el càmping com un fill, com una obra, i no va poder abandonar-lo mai. L'Steven ara ho sent igual. Tot i haver nascut i estudiat a Bèlgica, com que «aquí hi passava les temporades d'estiu, per ell, això era la

A dalt a l'esquerra, el Càmping Bona Festa-Medes // PROCEDÈNCIA: Arxiu Família Pla Coll. A la dreta, la piscina del Càmping Castell Montgrí, l'estiu de 1973 // PROCEDÈNCIA: Col·lecció Ramon Mascort.



Desafia't i conquereix
el Gironès!



Desafia't i conquereix
el Gironès!



GIRONÈS,
TERRA DE PASSEIG



www.turismegirones.cat

   #RepteCimsGironès

PATRIMONI



ARQUEOLOGIA

Els molins del Baix Ter

98

JOAN LLINÀS I POL [Sils, 1966. Arqueòleg]

ANTROPOLOGIA

Elogi de la barraca

100

ADRIÀ PUJOL CRUELLES [Begur, 1974. Antropòleg i escriptor]

HISTÒRIA

El districte electoral de Torroella

102

JOSEP CLARA [Girona, 1949. Historiador]

ART

El ràfec decorat de cal Nino

104

XAVIER GABARRÓ VALL [Igualada, 1962. Veterinari]



**Fregint la bastina per
fer el cim-i-tomba.**

FOTO: Josep M. Fusté.

GASTRONOMIA

Cim-i-tomba de bastina, a Tossa

106

SALVADOR GARCIA-ARBÓS [Besalú, 1962. Periodista]

VELLES BOTIGUES

Calçats Bes, desafiant el pas del temps

108

CLARA JULIÀ [Girona, 1995. Periodista]

FAUNA

Rastres i senyals

110

JAUME RAMOT [Castell d'Aro, 1967. Ornitòleg i il·lustrador]

FLORA

Els plantatges

112

NÚRIA TERRIS [Cassà de la Selva, 1959. Química]

XAVIER VIÑAS [Cassà de la Selva, 1959. Botànic]

PLANTES I REMEIS

Cuinar amb plantes a Ullastret

114

ANNA M. OLIVA [Torroella de Montgrí, 1966. Biòloga]

El ràfec decorat de cal Nino

ELS VOLADISSOS D'AQUESTA MASIA DE LLAMBILLES, QUE DATEN DEL SEGLE XVII, DESTAQUEN PER LA QUANTITAT I QUALITAT DE LES TEULES I RAJOLES PINTADES

Xavier Gabarró Vall > TEXT // Albert Sala > FOTOGRAFIA

Els ràfecs decorats formen part del patrimoni material de la nostra cultura i, consegüentment, haurien de ser protegits. Fa més de quinze anys que vaig descobrir a Llambilles el ràfec de cal Nino. En aquell moment era el millor de tots els que havia trobat, ara encara ho és. Es coneixen com a ràfecs pintats aquells voladissos o cornises que tenen decorada la cara inferior de les teules i rajoles que el formen. Se n'han documentat en tota la Península Ibèrica, però sobretot abunden, o més ben dit abundaven, a l'illa de Mallorca, País Valencià, Catalunya i Catalunya Nord. El costum de pintar ràfecs es va popularitzar als segles XVI, XVII i XVIII, i a la fi del XIX se'n va perdre la tradició.

Cal Nino posseeix un espectacular ràfec decorat del segle XVII (1633) i ho és per

la quantitat de teules i rajoles pintades, per l'estat de conservació i, especialment, per la qualitat de la decoració. És una portentosa masia de base rectangular i teulada a dues aigües, inclinada cap a les dues parets laterals. El ràfec que trobem a les façanes frontal i posterior és, de dins a fora, del tipus maó-teula-maó i el de les façanes laterals és del tipus maó-teula-maó-teula. Hi ha, aproximadament, unes 800 peces. La tècnica per pintar era ben simple, consistia a

submergir la part de la peça que es volia pintar (més o menys, la meitat) en un recipient ple de calç morta però encara calenta, i es creava una capa de color blanc. Una vegada seca s'hi pintava a sobre amb pigment vermell a base de mangra (òxid de ferro). La gran quantitat de rajoles i teules en bon estat de conservació que trobem a cal Nino és poc freqüent si tenim en compte que van ser pintades l'any 1633. Possiblement hi ha influït la situació geogràfica de la masia, al peu de les Gavarres, lluny d'ambients contaminats i molt humits.

En aquest segle es va popularitzar la decoració a base de motius complexos enfront del clàssic triangle. Va tenir tant d'èxit que fins i tot es pintaven sobre el triangle preexistent; ho podeu comprovar a l'església de Santa Maria de Vilamarí (Pla de l'Estany). Les decoracions abstractes més antigues eren força simples: punts, línies, cercles, combinacions de línies amb creus o figures com una espina de peix sense símbols, figures, frases o paraules; com a molt hi trobem la data de l'obra (per exemple, 1612 a l'església de Quart). A mesura que avança el segle comencen a aparèixer els elements citats.

Frases a les teules. A cal Nino trobem frases com «A 7 de maig 1632 feu ? Miquel Sitges». En

Cal Nino de Llambilles, l'any 2010. Al detall, representació d'una cursa de braus a cavall.





Miquel era el propietari ja que a la llinda de la porta principal hi està gravat el següent «MICHAEL JHS SITGES 1633»; «A can Sitges de la Parroquia de Llambilles 1633»; en una teula s'hi pot llegir «toni monras fuster 1633» i hi ha dibuixada una eina que sembla una destreal; en dues teules seguides hi ha escrit «Pera Mir» a la primera i «Mestra de casas» a la següent i, finalment, hi ha un parell de teules on hi ha escrit «Salvador Sitges». Com veieu, el ràfec ens fa saber quan va començar, o acabar, l'obra, qui n'és el propietari i qui hi va treballar. Però per què hi surt un (evidentment) parent del propietari? (em refereixo a en Salvador). La resposta la tenim en una de les teules on hi ha el seu nom, nom que està escrit al revés. Agafeu la pàgina i gireu-la 180 graus i hi llegireu «Sitges S». Estic gairebé segur que aquest gest ens indica que va ser l'autor del ràfec. Hi ha poques figures i, d'aquestes, en destacaria dues: una rajola on hi ha dibuixades dues figures humanes, que sembla que representin una parella, o sigui el matrimoni Sit-

ges, i una teula on es representa una cursa de braus a cavall, el que en castellà s'anomena *rejoneo* [vegeu foto de detall]. Sembla que fou un espectacle molt popular durant el segle XVII. La resta de les imatges, a part de les religioses que estan exclusivament representades amb una creu, són dibuixos de gran qualitat, obra d'un artista que domina la tècnica, una mà experta. Hi trobem motius de tota mena, cercles, semicercles, dibuixos abstractes i figures geomètriques. En definitiva,

ens trobem davant d'una espectacular, singular i complexa decoració.

Les raons d'una tradició. Segur que us pregunteu si l'únic motiu d'aquesta tradició era exclusivament l'estètic. Realment no ho sabem. Tenim clar que l'església no s'hi va oposar –si no, no hi hauria tants edificis religiosos amb ràfecs pintats–, i també hem comprovat que hi ha hagut diferents estils decoratius durant els quatre segles que va durar la tradició, cosa que fa sospitar

que és més probable que ho fessin per embellir que no pas per un altre motiu. A manera de resum de per què es pintaven, utilitzaré les paraules del bon amic Domènec Guimerà, extretes de la ponència que va presentar al XVIII Congrés de la Asociación de Ceramología celebrat a Xàtiva el 2015: «A l'arquitectura tradicional, el ràfec serveix per sostenir la teulada i d'una manera oportunista, per embellir el mur, exhibir el mestratge del constructor, proclamar l'estatus del promotor i transmetre discretament missatges de tota mena» 🍷

A dalt, ràfec de la paret lateral esquerra; a la fila del mig, a l'esquerra, s'hi pot veure el nom de l'autor escrit al revés i, a la dreta, la inscripció 'Pera Mir'.

Edificis religiosos amb ràfecs pintats

- > Església de Sant Cristòfol de Llambilles, darrer del segle XVII i segle XVIII.
- > Capella de Sant Sebastià de Bescanó, 1604 i 1678. Restaurada.
- > Església de Sant Genís de Monells, darrer del segle XVII.
- > Església de Santa Margarida de Quart, de l'any 1612.
- > Església de Santa Maria de Franciac, primeries del segle XVII.
- > Capella de les Fonts de Salitja, segle XVII, típic triangle. Davant la capella es pot observar el ràfec de can Johé on hi veureu una filera amb el triangle invertit 🍷.

Cim-i-tomba de bastina, a Tossa

L'ÀVIA, LA FILLA I LA NETA ES VAN REUNIR A LA CUINA I A LA TAULA AL VOLTANT DEL PLAT ICÒNIC DEL POBLE, RESCATAT PER EN JOAN NADAL, EN JOAN PESCADOR, AVI, PARE I MARIT

Salvador Garcia-Arbós > TEXT // Josep M. Fusté > FOTOGRAFIA

Què és la cim-i-tomba? Qui més qui menys podrà explicar que es tracta d'un plat de pescadors típic de Tossa de Mar, fet amb un peix de polpa ferma, patates i allioli. Ens reunim a can Joan Pescador per tastar aquest plat, que ell va rescatat i incorporar a les cartes dels restaurants i al patrimoni immaterial de Tossa, al costat del pelegrí i del Toquen a Córrer.

Sempre que entro a una casa de les Gavarres, de l'Ardenya o de Cadiretes n'he de donar les gràcies a l'Eloi Madià. A Tossa ens rep un gran cicerone: en Josep Santané i Ribas, casat amb Mari-Pau Nadal Sánchez, filla de Josefa Sánchez Rincón, la vídua de Joan Nadal Soler, en Joan Pescador. Tenen una filla, Alba Santané Nadal, graduada en ciències culinàries per la Universitat de Barcelona. Nascut per la vigília de Tots Sants del 1956, en Santané és 'caminòleg' i va ser guia oficial de l'Ajuntament de Tossa fins al març del 2025. Des del 1978 és al servei del pelegrí: cura lesionats, porta agulles per treure butllofes als caminants. L'avi, pare, marit i sogre va ser un gran personatge. En Joan Pescador, el res-

ponsable del rescat, de la projecció i de l'apostolat de la cim-i-tomba de bastina, un dels peixos tinguts per barats i poc apreciats. Segons el port pesquer on amarris la barca, rep diferents denominacions: bastina, clavellada, escrita o rajada. Els científics es van posar d'acord a dir que *Raja* és el gènere del peix i que n'hi ha unes quantes espècies.

Aportació universal. El 2003 vaig conèixer en Joan Nadal Soler (1929-2010) quan preparava un text per al número 5 de *Gavarres* sobre el peix a la marinera, un suquet força canònic a la manera de Tossa. No es va poder estar de parlar de la seva aportació universal a l'hostaleria: «De petit havia sentit a parlar de la cim-i-tomba alguna vegada, la mare n'havia fet a casa. Quan ens van convidar a festa major a Sant Feliu de Guíxols vaig veure bé com es feia. Ens van preguntar què portàvem de peix. Els vam dir bastina, que vosaltres en dieu rajada. L'home d'aquella casa va dir: doncs farem cim-i-tomba. Fregien la bastina en una paella i bullien les patates a part. Van escórrer l'aigua dels trumfos i a dins de l'olla on

els havien bullit van tirar-hi la bastina. Van fer un morteràs d'allioli; el podies girar i no en queia ni una gota. I tot cap a l'olla; la sacsejaven perquè el del cim tombés a sota. Cim-i-tomba. Tres o quatre cops, i a taula.»

Tal com l'explicarem la cuinaven a la Taverna del Pescador, oberta el 1971 pel matrimoni entre en Joan Pescador i la Josefa Sánchez, filla de Cintruénigo, a Navarra, arribada a Tossa el 1960. Més endavant, la van rebatejar com a Can Joan Pescador, que van tancar el 2010. «L'ànima era en Joan, però la força era la Josefa. Ella era la cuinera i era molt treballadora». En Josep Santané parla salat, dels pocs que s'han proposat rescatar i refrescar aquest patrimoni lingüístic. La Josefa confessa que no sabia res de cuina i que ho va aprendre tot de la seva sogra, Francisqueta Soler Moner.

Mari-Pau Nadal va néixer la vigília de Sant Vicenç del 1963, el dia que torna el pelegrí a Tossa. Ella cuina a casa i prou, tot i que al restaurant va fer de pastissera. És lingüista, de romàniques, de francès, i ha treballat a l'alcaldia de Tossa. Abans de fer les oposicions per entrar a l'Ajuntament, va fer de cap de sala i se'n va atipar. Va treballar de cambrera a partir dels 9 anys. S'hi va estar fins als 28. «La sala és una feina monòtona, aguantar la gent costa molt i t'hi has d'estar moltes hores.»

Alba Santané Nadal va arribar el 17 de desembre del 1999. És graduada en Ciències Culinàries per la Universitat de Barcelona i

La Mari-Pau Nadal pelant patates sota l'atenta mirada de la Josefa Sánchez, la seva mare.





ha passat pel Mugaritz. Serà cuinera de l'Unça, a la Plaça, de Banyoles. L'Alba vol recalcar que la cim-i-tomba és un suquet de peix en què l'allioli és el tret diferencial. Si li traiem les patates i hi posem pa, sec o tendre, tindrem el suquet més elemental. Tanmateix, ressaltat la finesa del plat. Tal com el fan els hereus d'en Joan Pescador és un plat molt elegant.

Josep Santané explica la història del cim-i-tomba, amb orgull de tossenc i de gendre: «En Joan Pescador va ser el primer a fer cim-i-tomba i fideuada autèntica, amb fideus del 2, a Tossa de Mar. Va ser el primer a posar cim-i-tomba a la carta d'un restaurant». Recorda el seu origen pescador, que feien amb un peix de rebuig per dinar a bord, amb quatre patates i un allioli dels que ho purifiquen tot. Gràcies a la cim-i-tomba i al seu peix a la marineria, Can Joan Pescador es va fer famós i hi va arribar a pelegrinar molta gent coneguda. Els va ajudar molt la propaganda que els en va fer l'inefable Telm Zaragoza, qui va ser l'alcalde de Tossa entre 1979 i 1991 i entre 1993 i 1999.

La recepta. Només fa falta una patata grossa per persona, un tall de 200 grams de peix per persona, allioli i un fumet senzill. En Santané emfatitza molt la senzillesa del plat i dels ingredients: «No s'hi ha de posar mai

ni tomata ni ceba ni pebrot. Només allioli, patata i un peix que no es desfaci, sigui rap o bastina». A la barca, la cim-i-tomba es prepara o preparava amb qualsevol peix, però al restaurant és millor el rap, l'espècie que entén tothom, o la bastina, perquè ni una ni l'altra no tenen espina i són de polpa ferma. La versió primitiva d'aquest suquet primari es cuinava en una olla, tal com ho feien a la barca, però tot quedava molt aixafat.

Quan es menja més pels ulls que per gana, interessa un plat vistós: les patates senceres i el peix, encara més. Així, va decidir fregir les patates perquè perdessin una mica l'aigua i perquè l'aigua de la bullida no arrossegues el gust del peix i de l'allioli. I així ho faran la dona, la filla i la neta d'en Joan Pescador. Josefa Sánchez, l'àvia, explica que primer fregien les patates i el peix: «Les patates es fregeixen fins que quedin cuites i quedi crosta per fora, de manera que quedin fermes.»

Alba Santané, la neta, matisa que el peix s'enfarina i es passa per oli per cuinar la farina: «El peix no ha de quedar cuit perquè es cou a la cassola. La farina serveix per lligar la salsa». Cal precisar que fins a començament d'aquest segle el peix es

cuinava molts més minuts que no pas ara; ara les coccions són més precises.

L'àvia va fregir les patates per immersió en una cassola fonda amb molt d'oli. La neta va passar el peix enfarinat en una paella. L'àvia va apartar-se i va cedir el lloc a la neta perquè acabés la feina. L'Alba va posar les patates roses en una cassola de terrissa; sempre cassola de terrissa, que pesa menys que aquelles rellamp de peces de ferro colat que duïen a bord. Hi posa les patates i una mica d'aquella aigua de peix subtil. Després, el peix. Quan el peix és cuit, ja amb el foc apagat, s'hi afegeix l'allioli i comença l'operació d'encimar i tombar, d'encimar i tombar. Per fer-ho cal la força i l'empenta de la joventut. L'Alba fa pujar les patates de baix a dalt perquè es barregin amb el peix i la salsa quedi lligada. La cim-i-tomba no ha de quedar mai caldosa. I la salsa ha de ser blanca. La intensitat és la de l'allioli. La grandesa d'una gran

cim-i-tomba és que un parell d'hores després d'haver dinat cap organisme delicat recordi que ha menjat un plat de peix amb allioli 🍷



A dalt a l'esquerra i al mig, l'Alba Santané acabant el plat, lligant l'allioli amb la bastina i les patates. A la dreta, la Mari-Pau, la Josefa i l'Alba amb la cassola de cim-i-tomba acabada. Als detalls, el plat a mig fer i a punt per degustar.



Masoveres de can
Rufí de Caldes
de Malavella
alimentant els
porcs. Inicis del
segle XX // FOTO:
Autor desconegut.
PROCEDÈNCIA:
Ajuntament de
Girona. CRDI.

PROPER DOSSIER **PROPIETARIS I MASOVERS**

EN UNA SOCIETAT QUE CANVIA A UNA VELOCITAT VERTIGINOSA, CADA COP QUEDEN MENYS CONTRACTES DE MASOVERIA, UNA FORMA DE Tinença dels masos documentada des del segle XV que es va expandir i difondre a partir del XVI amb l'aparició d'una classe pagesa benestant. Al dossier del pròxim número recollirem l'experiència de propietaris i masovers i parlarem amb persones que encara ho són o que ho van ser fins els anys seixanta i setanta del segle passat, quan van començar a canviar les seves condicions de vida i les circumstàncies econòmiques en què es desenvolupava l'activitat agrària i forestal; serà, una vegada més, la crònica d'un món que tendeix a desaparèixer.

**A PARTIR DEL 19 DE DESEMBRE DE 2025,
A LA VENDA EL NÚMERO 48**

NOTA: SI DISPOSEU D'IMATGES ANTIGUES RELACIONADES AMB AQUEST DOSSIER US AGRAIREM QUE CONTACTEU AMB L'EDITORIAL (972 46 29 29 / gavarres@grupgavarres.cat)



Romanyam



1r Mercat Gastronòmic
i Artesanal de les Gavarres

Romanyà de la Selva
Ds. 8 de novembre de 2025

Tast i venda directe de productes locals de
les Gavarres, activitats per a tota la família
i més experiències al llarg de tot el dia.



Consorci
Gavarres



Diputació de Girona



AJUNTAMENT
DE LLAGOSTERA



Ajuntament de
Santa Cristina d'Aro



ASSOCIACIÓ DE VEÏNS
DE ROMANYÀ DE LA SELVA



FET A LES
GAVARRES



De l'arbre al tap

Demostracions de pela de suro
a bosc amb esmorzar de
peladors a Cassà de la Selva

DURANT EL MES DE JUNY

Dissabtes 7, 21 i 28 a Can Vilallonga (Cassà de la Selva)

PREU

Adults: 3 euros / Infants: 2 euros

MÉS INFORMACIÓ

www.gavarres.cat - 972 64 36 95

ORGANITZA



Consorci
Gavarres



Diputació de Girona

COL·LABORA



Ajuntament de
Cassà de la Selva

RELATS DE DICTADURA

RELATOS DE DICTADURA



PALAU ROBERT

Passeig de Gràcia, 107
08008 Barcelona
Tel. 932 921 260

palaurobert.gencat.cat

Seguir-nos a:



EXPOSICIÓ

Fins al
31.08.2025

SALA 4
Cotxeres
Entrada lliure

